

BROTTLIGHETEN OCH FÅNGARNAS PSYKO-SOCIALA BAKGRUND

AV VILHO J. MATILA, RAIMO K. R. SALOKANGAS, VILHO I. JÄPPINEN,
MATTI I. JOUKAMAA, LAURI SALMI OCH HANNU HOLM

Indledning

Brottligheten har betraktats förutom som ett avvikande socialt beteende, även som ett tecken på ett stort psyke. Vissa forskare (t. ex. Yarvis 1972) föreföll att tro, att brottsligheten också i allmänhet var förknippad med en avvikande natur, en speciell psykopatologi, som de har försökt klassificera. Brottligheten är dock ett rätt heterogent fenomen, varför man således borde undvika generaliseringar och kanske hellre koncentrera sig på några av brottslighetens särdrag. Man bör ju komma ihåg, att fångenskapen är ett resultat av en flerfasig urvalsprocess (Uusitalo 1969) och att man i allmänhet vid undersökningarna har begränsat sig till material bestående av fångar.

Av gruppen svåra återfallsförbrytare har man särskilt undersökt tvångsinrättningsfångar. Ahto (1951) klassificerade samtliga 216 tvångsinrättningsfångar, som han undersökte, som psykopater på basen av deras psykiska status. Törnqvist (1966) jämförde i Sverige två grupper, som motsvarade våra tvångsinrättningsfångar, och konstaterade att de svårare återfallsförbrytarna i allmänhet hade svårare alkoholproblem och att deras barndomsförhållanden hade varit sämre. I Kailas (1950) undersökning fanns bland 612 ungdomsbrottslingar 166 psykopater. Enligt hans åsikt har karakteropatin ett samband uttryckligen med återfallsbrottligheten.

Forskarna har intresserat sig speciellt för våldsbrotten och brotten mot liv. Tuovinen (1973) undersökte brottet utgående från den inre adaptationsprocessen. Järvinen (1977) fäste särskild uppmärksamhet vid de narcissistiska personlighetsstörningarna hos dem, som begått brott mot liv. Kaila (1941) har framfört att schizofreni skulle förekomma oftare än vanligt i samband med mordbränder och våldsbrott.

Man har konstaterat att brottslingarnas barndomsförhållanden ofta är förknippade med låg social status, splittrade hem, dålig familjesämja, fel behandling av barnen, alkoholism och brottslighet (Ahto 1951, Glueck & Glueck 1950, Hakola 1959, Johanson 1974, Jonsson 1967, Rauhala 1972, Törnqvist 1966 och Virkkunen 1973). Avvikelser i barndomshemmets struktur och atmosfär har även konstaterats hos alkoholister (McCord 1972 och Tähkä 1966), psykiatriska barnpatienter (Koski 1976) och schizofrenipatienter (Alanen 1958, Alanen m. fl. 1966 och Salokangas 1977).

På basen av litteraturen finns det skäl att tro att å ena sidan återfalls-

brottsligheten och å andra sidan våldsbrottsligheten mer än vanligt skulle vara förknippad med psykisk stördhet och svårare uppväxtförhållanden.

Denna artikel grundar sig på den i Åbo utförda fängelseundersökningen, vilken mera allmänt strävar till att förklara fångarnas utgallring till fängelssets psykiatriska mottagning och Sinnessjukhuset för fångar. Undersökningen har mera detaljerat behandlats på annat håll (Jäppinen m. fl. 1978, Salokangas m. fl. 1978 och Mattila m. fl. 1978). I denna artikel begränsar man sig till intervjuuppgifter av inkommande fångar och uppmärksamheten koncentreras till granskningen av sambanden mellan å ena sidan psykosociala bakgrundsuppgifter och å andra sidan återfalls- och våldsbrottsligheten.

Undersökningsmaterialet och dess representativitet

Undersökningsmaterialet omfattar i sin slutliga form 195 manliga fångar från Åbo, av dessa är 108 från Åbo länsfängelse (Älf) och 87 från centralfängelset (Äcf). Materialet, som i detalj refererats på annat håll (Jäppinen m. fl. 1978), är en successiv population av fångar, som kommit till ovan nämnda fängelser. Fängelsets psykolog utförde en strukturerad intervju med samtliga.

Tabell 1. Antalet fängelsevistelser för fångarna i Åbo och hela landet (%)

	Älf N=108	Äcf N=87	Summa N=195	Straffångar hela landet ¹⁾
1:sta vistelsen	27	—	15	36
2:dra vistelsen	18	—	10	19
3—5:te vistel.	27	15	22	26
6—8:de vistel.	18	62	38	} 19
över 8 vistelser	9	23	15	

¹⁾ Källa: Justitieministeriets fängenvårdsavdelning. Statistiska uppgifter om fångar 1975. Se »Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto«.

Vid undersökningstidpunkten, sommaren 1974, fanns vid Åbo centralfängelse enbart tukthusfångar, som var intagna för minst fjärde gången. Såsom ur tabell 1. framgår, har undersökningsmaterialets fångar, av dem särskilt centralfängelsets fångar, flera fängelsevistelser än hela landets straffångar. Beträffande rannsakningsfångarna och antalet fängelsevistelser finns i vårt land ingen statistik att tillgå. I detta undersökningsmaterial fanns 30 % rannsakningsfångar, i hela landet endast 15 % (Jäppinen m. fl. 1978).

För övrigt har man beträffande undersökningsmaterialets representativitet konstaterat (Jäppinen m. fl. 1978) att de undersökta även är något äldre än hela landets fångar. Andra nämnvärda skiljaktigheter fann man inte.

Generellt kan man konstatera att länsfängelsets fångar rätt väl representerar hela landets manliga fångar. Däremot ligger tyngdpunkten mera på återfallsbrottsligheten när det gäller centralfängelsets fångar.

RESULTATEN

1. Ålder, civilstånd och socioekonomisk status

Fångarna var något yngre än den manliga genomsnittsbefolkningen. 37 % av fångarna var i åldern 25–34 år. År 1970 tillhörde endast 19 % av de 15 år fyllda männen denna åldersgrupp (FOS Folkräkningen 1973). 63 % av fångarna och 46 % av genomsnittsbefolkningen var under 35 år. I Åbo länsfängelse (Ålf) var motsvarande andel 68 % och i centralfängelset (Åcf) 56 %. Skillnaden beror på olika praxis vid fångarnas placering.

Korrelationen mellan ålder och antalet fängelsevistelser konstaterades vara hög ($r = 0.46$, $p < 0.001$), vilket också är naturligt. Något samband mellan ålder och brottets art fanns inte.

Av undersökningsmaterialet bestod 66 % av ogifta, 13 % var gifta eller änklingar och 22 % var fränskilda. För genomsnittsbefolkningen var motsvarande sifror (FOS Folkräkningen 1973) 34 %, 64 % och 2 %. Fångarna har således märkbart sämre äktenskapsstatus än befolkningen i medeltal. För centralfängelsets del var situationen ännu sämre än för länsfängelsets fångar. Gifta och änklingar fanns i dessa fängelser 8 respektive 17 %.

Eftersom man å ena sidan inte kunde finna något samband mellan civilstånd och antalet fängelsevistelser och man å andra sidan fann ett klart samband mellan ålder och antalet fängelsevistelser, standardiserade man åldern såsom av tabell 2 framgår.

Tabell 2. Antalet fängelsevistelser enligt ålder och civilstånd (%)

	Högst 29 år			Minst 29 år			Sammanlagt		
	Ogift	Gift ¹⁾	Skild	Og.	G. ¹⁾	Sk.	Og.	G. ¹⁾	Sk.
	N=82	N=10	N=8	N=46	N=15	N=34	N=128	N=25	N=42
1:a vistelsen	22	10	38	11	—	6	18	4	12
2—5:te vist.	40	50	25	17	47	21	32	48	21
6—8:de vist.	34	30	38	52	33	32	41	32	33
över 8 vist.	4	10	—	20	20	41	9	16	33

¹⁾ Änklingarna har räknats med i denna grupp.

Ur tabellen framgår att det i den yngre åldersgruppen inte fanns något samband mellan civilstånd och antalet fängelsevistelser. I gruppen över 29 år, däremot, gällde de lägsta antalen fängelsevistelser för de gifta. Det förefaller alltså som om återfallsbrottsligheten åtminstone hos något äldre

fångar skulle vara förknippad med en sämre förmåga att knyta och upprätthålla fasta förhållanden till andra människor.

Tabell 3. Det aktuella brottet enligt civilstånd (%)

	Ogift N=128	Gift el. änk. N=24	Skild N=42	Sammanlagt N=194
Våldsbrott	16	25	17	18
Egendomsbrott	62	38	67	60
Annat brott	22	38	17	23

Det förefaller som om det senaste brottet varit ett våldsbrott oftast hos gifta och änklings. Egendomsbrott fann man minst hos dem. Då man däremot i tabellen ställde civilstånd korsvis mot den brottsart, som tidigare förekommit allmännast, kunde man härvid konstatera att våldsbrotten saknades helt och hållet i gruppen gifta och änklings (N=25).

Som mätare av socialgruppstillhörighet användes en av Rauhala (1966) utvecklad 3-klass gruppering, som baserar sig på hur olika yrken uppskattas. Härvid kom endast en av de undersökta personerna att tillhöra den högsta socialgruppen (I). Till den mellersta (II) hörde 74 fångar och till den lägsta (III) 77 fångar. Enligt yrke var fångarnas socialgrupp klart lägre än hos genomsnittsbefolkningen (för noggrannare uppgifter se Jäppinen m. fl. 1978). Resultaten i de båda fängelserna avvek inte från varandra.

Mellan yrke och antal fängelsevistelser fann man inget samband. Tämmligen vagt, men riktgivande, var sambandet mellan å ena sidan yrket och å andra sidan typen av både det tidigare ($r = 0.14$, $p < 0.1$) och det aktuella brottet ($r = 0.13$, $p < 0.1$). I yrkesgrupp II var våldsbrottet i 3 % av fallen den oftast förekommande brottstypen bland de tidigare brotten, i grupp III var motsvarande procenttal 6 och i gruppen utan yrke 10 %. För det aktuella brottet var motsvarande procenttal 16 %, 15 % och 33 %. Det förefaller således som om de, som saknar yrke, skulle begå flera våldsbrott än de andra grupperna.

Både grund- och yrkesutbildningsnivån var tämligen låg hos fångarna. Endast 3 % av undersökningsmaterialet hade avlagt minst mellanskolexamen. I Finland har dock av den manliga befolkningen, som fyllt 14 år, ca 9 % avlagt mellanskolexamen och ca 7 % studentexamen (Statistisk årsbok för Finland 1976). Även enligt Lehtinen (1975) hade 15 % genomgått åtminstone mellanskola. I denna undersökning hade endast 3 % fått utbildning på institutnivå. I Salokangas' (1977) jämförelsematerial hade 5 % av männen i Åbo erhållit yrkesutbildning på institutnivå och ytterligare 5 % hade en akademisk slutexamen. Beträffande grundskolningen var läget sämre bland centralfängelsets fångar. Ingen av dem hade ens dimissions-

betyg från mellanskola, däremot hade 5 % av länsfängelsets fångar genomgått mellanskolan.

Mellan yrkesutbildningen och brottsvariablerna kunde ingen korrelation finnas. Mellan grundskolningsnivån och antalet fängelsevistelser föreföll det däremot att finnas en negativ korrelation ($r = -0.19$, $p < 0.01$), vilket också framgår ur tabell 4.

Tabell 4. Antalet fängelsevistelser enligt grundskolning (%)

	Högst folkskola N=176	Mera än folksk. N=18	Sammanlagt N=194
1:a vistelsen	13	33	15
2—5:te vist.	31	39	31
6—8de vist.	41	11	38
Över 8 vist.	15	17	15

Då skolningen ökar, minskar således antalet fängelsevistelser. Även Törnqvists resultat (1966) pekade i samma riktning. Tukthusfångarna hade en lägre grundutbildning än de övriga ($p < 0.01$). Däremot hade grundutbildningen inget samband med brottstypen.

2. Barndomshemmets bakgrund

Då de undersökta var barn, alltså under 15 år, hade 5 % av dem genom dödsfall förlorat sin mor och 16 % sin far. Mellan fängelserna fanns ingen skillnad. Talen stämmer överens med motsvarande tal för genomsnittsbefolkningen (t. ex. Salokangas 1977). Då man i tabellen ställde upp variabeln, som betecknade tidpunkten för faderns död, korsvis med brottsvariablerna, fann man ingen korrelation. Däremot verkade det som om tidpunkten för moderns död i någon mån skulle inverka på antalet fängelsevistelser. 8 av fångarna hade förlorat sin mor då de ännu inte fyllt 15 år. För ingen av dem var fängelsevistelsen den första och 6 (75 %) av dem satt fängslade för 6:tte gången. Av de övriga satt 15 % i fängelse för första gången och 53 % för 6:tte gången. Både i Ahtos (1951) och Hakolas (1959) psykopatmaterial hade modern i 14 % av fallen avlidit under den undersökta barndomstid, för fadern var talen däremot 16–18 %. Även detta talar för att en tidig förlust uttryckligen av modern verkar skadligt med tanke på återfallsbrottsligheten. Däremot fann man inget samband mellan tidpunkten för moderns död och brottets art.

I länsfängelsets grupp var 7 % födda utom äktenskapet, i centralfängelsets grupp 15 % och i hela materialet 11 %. Årligen föds ca 6 % av barnen i Finland utom äktenskapet (Statistisk årsbok för Finland 1976), de är således överrepresenterade i undersökningsmaterialet. Av tvångsinrättnings-

fångarna, som Ahto (1951) undersökte, var 16 % födda utom äktenskapet. Även för ungdomsbrottslingarna har man, då det gäller de utom äktenskapet föddas andel, kommit till högre tal än i genomsnittsbefolkningen. (Kaila 1950 och Johanson 1974).

Tabell 5. Antalet fängelsevistelser enligt utomäktenskaplig börd (%)

	Utom äktenskapet N=21	Inom äktenskapet N=173	Sammanlagt N=194
1:a vistelsen	10	16	15
2—5:te vist.	14	34	31
6—8:de vist.	43	38	38
Över 8 vist.	33	13	15

Såsom ur tabell 5 framgår, ser det ut som om svårare återfallsbrottslighet i högre grad skulle förekomma hos dem, som fötts utom äktenskapet ($r = 0.17$, $p < 0.05$). Däremot fann man inget samband mellan utomäktenskaplig börd och brottets art.

I länsfängelsets grupp var 18 % av de undersöktas föräldrar frånskilda, i centralfängelsets grupp 9 % och i hela materialet 14 %. I Salokangas' (1977) jämförelsegrupp hade föräldrarna skilt sig under den undersöktas barndom i 8 % av fallen för männens del och i 5 % av fallen för kvinnornas del. Motsvarande tal i denna undersökning var 12 %. Johanson (1974) konstaterade, att det fanns flera skilsmässobarn bland ungdomsfångarna än i jämförelsegruppen, men tidpunkten för skilsmässan hade ingen betydelse. I denna undersökning fann man inget logiskt samband mellan skilsmässan å ena sidan och brottsvariablerna å andra sidan.

Ett överraskande stort antal av fångarna, hela 73 %, hade tillbringat hela sin barndom hemma och mellan fängelserna fanns det ingen skillnad. Talet är av samma storleksordning som i Salokangas' (1977) och Johansons (1974) jämförelsematerial. Vistelsen utanför hemmet hade inte heller något samband med brottsvariablerna. I tidigare undersökningar har man dock i allmänhet funnit flera splittrade barndomshem både hos ungdoms- och återfallsförbrytarna (Johanson 1974 och Ahto 1951), fastän det också finns undantag (Törnqvist 1966).

De undersökta blev tillfrågade om i vilken mån deras föräldrar hade använt alkohol och i vilken mån de blivit lidande av detta i sin barndom. Riklig eller synnerligen riklig alkoholkonsumtion påträffades hos endast 18 %, och hos 17 % hade alkoholbruket lett till svåra eller synnerligen svåra men. Fängelserna emellan uppstod en skillnad endast då det gällde ringa alkoholbruk och lindriga men, sådana påträffades nämligen oftare hos centralfängelsets fångar (Jäppinen m. fl. 1978). Siffrorna motsvarar ungefär siffrorna för genomsnittsbefolkningen (Johanson 1974) men är lägre än vad

som i allmänhet framkommit hos brottslingarnas föräldrar. Alkoholmissbruk förekom hos 50 % av föräldrarna till ungdomsfångarna, som Johanson undersökte, och i Hakolas (1959) material använde 41 % rikligt alkohol.

I denna undersökning hade föräldrarnas alkoholkonsumtion inget samband med andra brottsvariabler än tukthusfångenskapen. Detta samband ($p < 0.01$) förekom dessutom endast när det gällde olägenheterna förorsakade av alkoholbruket, och gällde ej mera då det gällde endast alkoholkonsumtionens grad. Fångarna har kantänka underskattat sina föräldrars alkoholbruk. Å andra sidan har redan tidigare framförda resultat visat att fångarnas barndomsförhållanden inte i nämnvärd grad avvikit från det normala, inte ens för centralfängelsets del.

Fadern hade blivit dömd till frihetsstraff i 11 % och modern i endast 5 % av fallen. Mellan fängelserna fanns inga skillnader. Antalet straff både för moderns och faderns del motsvarar situationen i normalbefolkningen i Johansons material (1974), där brottslighet dock förekom i avsevärt högre grad hos ungdomsbrottslingarnas föräldrar. I Hakolas material (1959) var 23 % av fångarnas föräldrar brottslingar.

Faderns brottslighet hade inget samband med antalet fängelsevistelser. Den föreföll däremot ha samband med brottets art, såsom tabell 6 visar.

Tabell 6. Det aktuella brottet enligt faderns brottslighet (%)

Eget brott	Fadern dömd N=19	Ej dömd N=166	Sammanlagt N=185
Våldsbrott	37	16	18
Egendomsbrott	47	60	58
Annat brott	16	25	24

Hos dem, vars fäder var brottslingar, förekom våldsbrott i en tydligt större skala ($r = 0.24$, $p < 0.001$). Beträffande de tidigare brotten fick man fram en korrelation, som hade samma riktning, men var mindre markant ($r = 0.14$, $p < 0.05$).

Inte heller moderns brottslighet hade något samband med antalet fängelsevistelser. Moderns brottslighet hade dock ett klarare samband med det tidigare brottets art ($r = 0.32$, $p < 0.001$). 33 % av sönerna till mödrar (9 personer), som dömts till straff, hade begått våldsbrott, medan motsvarande siffra för de övriga var bara 4 %.

Utöver föräldrarna, fanns för de övriga släktingarnas del uppgifter att få nästan enbart om brödernas och systrarnas tidigare brott. Andra släktingar, som utfört brott, fann man i 20 % av hela materialet, 14 % i länsfängelset och 28 % i centralfängelset. Siffrorna överstiger något jämförelsevärdena i Johansons (1974) normalbefolkning. Inga klara samband kunde konstateras mellan brottsvariablerna och de övriga släktingarnas brottslighet.

Rätt få av fångarnas föräldrar hade fått psykiatrisk vård. Fadern hade fått vård av någon form endast i 4 % av fallen och modern i 7 % av fallen. Mellan fängelserna kom inga skillnader fram. Dessa tal, liksom även de, som beskriver släktens brottslighet, är naturligtvis beroende av i vilken mån de undersökta kände sin släkt. I allmänhet föreföll också släktkännedom att vara obetydlig. 4 % av de undersökta visste att brodern eller systemen fått psykiatrisk vård. Talen, som beskriver släktingarnas psykiatriska vård är av samma storleksordning som i Johansons material och inte heller hon kunde finna skillnader mellan jämförelsegruppen och ungdomsfångarna. Jonsson (1967) erhöll dock avsevärt högre siffror för ungdomsfångarnas föräldrar.

Något samband mellan föräldrarnas psykiatriska vård och antalet fängelsevistelser fanns inte. När det gäller brottets art, speciellt våldsbrottet, var förhållandet ett annat. Faderns psykiatriska vård föreföll att i någon mån ha samband med fångarnas tidigare våldsbrott ($r = 0.18$, $p < 0.01$). Då man i tabellen gjorde uppställningen korsvis, kunde man konstatera att av de 5 fångar, vars far hade fått vård, en (20 %) hade begått våldsbrott, då andelen för de andra var endast 5 %. Mellan det aktuella brottet och faderns vård fanns inget samband alls.

Tabell 7. Tidigare brott enligt moderns psykiatriska vård (%)

Eget brott	Modern under vård N=11	Ej under vård N=159	Sammanlagt N=170
Våldsbrott	18	4	5
Egendomsbrott	64	79	78
Annat brott	18	17	17

Det ser ut som om våldsbrott skulle förekomma i något större utsträckning hos dem, vilkas mor fått psykiatrisk vård ($r = 0.15$, $p < 0.05$). För det aktuella brottets del kunde man inte heller nu konstatera något samband.

Den psykiatriska vården för andra släktingar än föräldrarna föreföll att ha ett samband med det tidigare brottet men inte längre med det aktuella brottet. Det tidigare brottet var ett våldsbrott för 33 % av dem, av vilkas släktingar någon annan än föräldrarna hade fått vård, för de övriga endast 4 %. Då föräldrarna räknades med, fick man ett tämligen klart samband mellan släktingarnas vård och våldsbrotten ($r = 0.20$, $p < 0.01$).

3. Tidigare psykiatrisk vård

De bakgrundsfaktorer, som hade samband med fångarnas tidigare psykiatriska vård, har behandlats på annat håll (Mattila m. fl. 1979). Fångarnas psykiatriska vård framgår ur tabell 8.

Tabell 8. Fångarnas tidigare psykiatriska vård (%)

	Älf N=108	Äcf N=87	Sammanlagt N=195
Ingen vård	69	72	70
Endast öppen vård	14	10	12
En gång på mentalsjukhus	8	6	7
Flera gånger »	9	10	10
Uppgifter saknas	—	1	1

Siffrorna, som beskriver fångarnas vård på mentalsjukhus och i öppen vård, är 3-dubbla jämfört med normalbefolkningen (Lehtinen 1975). Vården på Sinnessjukhuset för fångar har inte räknats med i ovanstående siffror. Dessutom bör man observera att de brottslingar, som inte dömts till straff p.g.a. att de konstaterats vara i avsaknad av förståndets bruk, naturligtvis inte fanns med i detta fångmaterial. Resultatet talar starkt för att personer, som hamnat i fängelse, i högre grad än normalt skulle vara psykiskt störda.

Mellan psykiatrisk vård och antal fängelsevistelser fann man inget samband. Däremot förefaller det som om det tidigare brottet litet oftare varit ett våldsbrott för dem, som fått psykiatrisk vård ($r = 0.15$, $p < 0.05$), än för de övriga, vilket också framgår ur tabell 9. När det gäller det aktuella brottet, kunde man inte finna ens denna lilla korrelation.

Tabell 9. Tidigare brott enligt egen psykiatrisk vård (%)

	Ingen vård N=117	Endast öppen vård N=24	Mentalsj.h. N=30	Sammanl. N=171
Våldsbrott	3	8	10	5
Egendomsbrott	77	75	83	78
Annat brott	20	17	7	17

DISKUSSION

Såsom redan framgick vid granskningen av representativiteten var undersökningsmaterialets fångar något äldre och hade något flera fängelsevistelser bakom sig än vårt lands fångar i allmänhet. Gruppen från Åbo länsfängelse representerade dock ganska väl hela landets fångar. I centralfängelset fanns det vid denna tidpunkt inte en enda fånge med färre än 3 vistelser bakom sig och centralfängelsets grupp representerade alltså närmast återfallsbrottslingarna.

Då man jämförde fångarnas aktuella sociala situation med genomsnittsbefolkningen, kunde man konstatera att fångarna i allmänhet är yngre än

genomsnittsbefolkningen, oftare ogifta eller frånskilda, hörde till de lägre socialgrupperna och hade fått mindre skolning. I synnerhet beträffande civilstånd var fångarnas sociala ställning klart sämre än för befolkningen i genomsnitt.

Efter det att åldern standardiserats visade det sig finnas ett litet samband mellan civilstånd och antal fängelsevistelser för de fångar, som klart hade passerat åldern då äktenskap brukar ingå. I deras grupp förekom det minst återfallsbrott hos de ogifta. Detta överensstämmer väl med den observationen, att centralfängelsets fångar mindre ofta var gifta än länsfängelsets fångar. Man kan tänka sig att äktenskapet utgör ett skydd mot återfallsbrottslighet eller att återfallsbrottsligheten splittrar äktenskap. Man kan också tänka sig att bakgrunden till återfallsbrottsligheten och förmågan att knyta hållbara kontakter till andra människor ligger i en psykisk störning, som uttryckligen kommer till uttryck som en oförmåga att leva enligt normala sociala roller.

Som orsak till fängelsedomerna förekom våldsbrott kanske oftare än de övriga hos de gifta och änklingarna. Detta torde dock inte betyda att de, som hör till denna grupp, i allmänhet oftare skulle utföra våldsbrott, ty de var ju märkbart underrepresenterade i fångmaterialet. Tydligt har ett visst slag av våldsamt fördelats jämnare mellan olika befolkningsgrupper än brottsligheten i allmänhet. Aho (1971) konstaterade i en undersökning, som rörde brott mot liv och grov misshandel, att speciellt s. k. pressdråp, som enligt forskaren i första hand berodde på psykisk press och som i allmänhet riktades mot någon närstående människa, var tämligen jämnt fördelade mellan olika befolkningsgrupper. Upprepade våldsbrott påträffade man inte hos dem, som var gifta, i denna undersökning. Detta torde i första hand bero på att äktenskapet inte fortsatte efter brottet.

Av de variabler, som mätte den sociala ställningen, kunde man endast för grundutbildningens del finna en korrelation till antalet fängelsevistelser, och denna korrelation visade sig vara negativ. Liknande var sambandet också med fångenskapstypen (närmast tukthusfångenskap). Grundutbildningen var lägre i centralfängelsets grupp än i länsfängelset. I motsats till t. ex. yrket hade grundutbildningen inget samband med åldern ($r = -0.10$, $p > 0.10$). Tydligt avspeglar den högre bildningen större psykisk kapacitet och större valmöjligheter, vilket gör att risken att hamna i fängelse eller att komma in på brottets bana blir mindre. Å andra sidan är det också möjligt att brottsligheten i högre grad utesluter högre grundutbildning än t. ex. förvärvande av yrkesskicklighet.

Vad beträffar yrket fann man inga andra samband än sambandet med brottets art och även detta var tämligen litet. Det föreföll dock som om de, som saknade yrke, skulle begå mera våldsbrott än de övriga.

Det är överraskande att det mellan de aktuella sociala bakgrundsvariablerna och brottsvariablerna fanns ett ganska litet samband och att skill-

naderna fängelserna emellan också var så små. Det klaraste och samtidigt ett odiskutabelt fynd var att fångarnas sociala ställning är sämre än genomsnittsbefolkningens. Det förefaller alltså som om de sociala faktorerna inte nämnvärt skulle skilja fånggrupper mera från varandra på denna sociala nivå, som är klart lägre än normalt.

Överraskande kan man också anse det faktum, att de undersöktas barnomsförhållanden inte i nämnvärd grad avvek från genomsnittsbefolkningens förhållanden. Jämfört med genomsnittsbefolkningen var fångarna oftare födda utom äktenskapet, kanske litet oftare skilsmässobarn och hos deras släktingar, föräldrarna frånräknade, påträffades kanske mera brottslighet. På det hela taget var skillnaderna små.

Föräldrarnas död föreföll inte att i denna undersökning ha någon större betydelse vad brottsligheten beträffar. I någon mån fick man dock stöd för tanken att speciellt moderns tidiga död oftare än vanligt skulle ha ett samband med återfallsbrottsligheten. Det är naturligt att moderns död i vårt samhälle lätt förorsakar större förändringar i barnets uppväxtmiljö än faderns död.

Oäkta börd tycks mer än vanligt ha samband med återfallsbrottsligheten både enligt litteraturen (t. ex. Ahto 1951) och denna undersökning. I dessa fall saknar pojkar vanligtvis ett positivt manligt identifikationsobjekt. Mödrarna kan också vara asociala, varvid pojkar lätt drivs till kriminella grupper. Däremot torde inte föräldrarnas skilsmässa som sådan ha avgörande betydelse med tanke på barnens uppväxtmiljö. Skilsmässan kan ju också innebära en positiv vändning i en svår familjesituation (Jonsson 1967).

Föräldrarnas alkoholkonsumtion var också överraskande liten i denna undersökning och hade inte samband med annat än typen av fångenskap, närmast med tukthusfångenskapen. Dock har man poängterat betydelsen av föräldrarnas alkoholkonsumtion med tanke på återfallsbrottsligheten och den kriminalitet, som lever vidare från en generation till en annan (Jonsson 1967 och Törnqvist 1966). Det är sannolikt att fångarna har underskattat sina föräldrars (och samtidigt indirekt sin egen) alkoholkonsumtion.

Jämsides med alkoholismen har föräldrarnas och de övriga släktingarnas brottslighet i både psykiatriska och sociologiska undersökningar ansetts som en av de centralaste orsakerna till brottsligheten, speciellt återfallsbrottsligheten (obs. speciellt Jonsson 1967, se även litteraturöversikt Jäppinen m. fl. 1978). I denna undersökning var det endast syskonen till centralfängelsets fångar, som fick högre brottslighetstal än genomsnittsbefolkningen. Släktingarnas brottslighet hade inget samband med antalet fängelsevistelser. Däremot hade moderns och faderns brottslighet ett ganska klart samband med våldsamheten i brottet, som fången begått. De övriga släktingarnas (föräldrarna borträknade) brottslighet hade inget samband med brottsvariablerna. Det är möjligt att de undersökta inte kände till sina släktingars

brott eller kanske ville dölja dem. En egentlig psykiatrisk intervju hade kanske gett ett mera tillförlitligt resultat.

Det framgick klart att de undersökta hade fått psykiatrisk vård oftare än genomsnittsbefolkningen. Däremot hade deras släktingar fått vård i något mindre mån än normalbefolkningen. På basen av klinisk erfarenhet är det möjligt att fångarnas föräldrar var ovilligare än normalt att söka psykiatrisk vård, fastän de också kunde vara störda. Å andra sidan är sambandet mellan föräldrarnas stördhet och den egna brottsligheten inte heller enligt litteraturen entydigt (jämför t. ex. Johanson 1974, Jonsson 1967 och Rauhala 1972). Enligt denna undersökning hade den vård, som slakten fått, inget samband med antalet vistelser utan enbart med det tidigare våldsbrottet.

I denna undersökning konstaterade man beträffande barndomsförhållandena, att brottets våldsamhet föreföll att ha ett samband med föräldrarnas brotts historia och släktingarnas psykiatriska vård. Ett litet samband konstaterades också mellan fångarnas tidigare psykiatriska vård och brottets våldsamhet. Dessa fynd talar för att våldsbrottslingarna skulle vara mera psykiskt störda än de övriga fångarna. Även de övriga resultaten från Åbo fängelseundersökning stöder denna slutsats, ty både hos dem, som besökte fängelsets psykiatriska mottagningar, och hos patienterna på Sinnessjukhuset för fångar fanns det ganska ofta ett samband mellan psykosdiagnosen och våldsbrottet (Salokangas m. fl. 1968 och Mattila m. fl. 1968).

Av de variabler, som beskriver barndomshemmet, föreföll moderns tidiga bortgång, oäkta börd och kanske också föräldrarnas alkoholbruk att ha ett samband med återfallsbrottsligheten, närmast då i form av större antal fängelsevistelser. Fångarnas psykiatriska vård hade däremot inget samband med återfallsbrottsligheten i detta material. På det hela taget var resultaten ganska knappa när det gäller återfallsbrottsligheten. Fängelserna emellan fanns inte heller skillnader i nämnvärd grad, fastän centralfängelset närmast representerade återfallsbrottslingarna. Det är uppenbart att fånggrupperna trots allt var rätt heterogena och i dem ingick å andra sidan inte lika många av de svåraste återfallsbrottslingarna som t. ex. i Ahtos (1951) och Hakolas (1959) material.

Den kliniska erfarenheten talar för att rätt många återfallsförbrytare är psyko- eller sociopater, som inte söker sig till psykiatrisk vård av sedvanligt slag. Det förefaller alltså som om de psykiska störningar, som å ena sidan har ett samband med återfallsbrottsligheten och å andra sidan med våldsbrottsligheten, skulle till sin karaktär vara olika.

LITTERATUR

1. Aho, T.: Henkirikostyyppien jakautumisesta eri väestönoisiin. Turun yliopiston sociol. laitos, Turku 1971.
2. Ahto, A.: Dangerous habitual criminals. Academic thesis, Helsinki 1951.

3. Alanen, Y. O.: The mothers of schizophrenic patients. *Acta Psychiat. Neurol. Scand.* 33: Suppl. 124, 1958.
4. Alanen, Y. O., J. Rekola, A. Stewen, K. Takala & M. Tuovinen: The family in the pathogenesis of schizophrenic and neurotic disorders. *Acta Psychiat. Scand.* 42: Suppl. 189, 1966.
5. Finlands officiella statistik VIC: 104, Folkräkningen 1970, del I, Statistikcentralen, Helsingfors 1973.
6. Glueck, S. & E. Glueck: *Unraveling juvenile delinquency.* Harvard Univ. Press, Cambridge, Mass. 1950.
7. Hakola, P.: Psykopaattirikollisten ympäristöolosuhteista. Turun yliopiston psykologian laitoksen pro gradu-tutkielma, Turku 1959.
8. Johanson, E.: Background and development of youth-prison inmates. *Scand. J. Soc. Med. Suppl.* 9, 1974.
9. Jonsson, G.: Delinquent boys, their parents and grandparents. *Acta Psychiat. Scand.* 43: Suppl. 195, 1967.
10. Jäppinen, V. I., V. J. Mattila, M. I. Joukamaa, R. K. R. Salokangas, L. Salmi & H. Holm: Turun vankilatutkimus I. Tutkimusasetelma ja vankien tausta. *Kansanterveystieteen julkaisuja M 42*, Turku 1978.
11. Järvinen, L.: Personality characteristics of violent offenders and suicidal individuals. *Annales Academiae Scient. Fenn.*, Helsinki 1977.
12. Kaila, M.: Mielisairauksien ja sielullisten vajavuustilojen yleisyydestä rikoksiin syyllistyneiden joukossa. *Lakimieslehti* No 4, 1941.
13. Kaila, M.: Nuorisorikollisuus. WSOY, Porvoo 1950.
14. Koski, M.-L.: Moniongelmaerheistä. Esitelmä Turun yliopiston Psykiatrian klinikalla 1976.
15. Lehtinen, V.: Psykiatrisen hoidon ja kuntoutuksen tarve sekä mielisairauteen kohdistuvat asenteet. (Need of psychiatric treatment and rehabilitation; Attitudes toward mental illness). *Kansaneläkelaitoksen julkaisuja AL: 3*, Turku 1975.
16. Mattila, V. J., M. I. Joukamaa, H. Holm, R. K. R. Salokangas, V. I. Jäppinen & L. Salmi: Turun vankilatutkimus III. Vangit Vankimielisairaalassa. *Kansanterveystieteen julkaisuja M 44*, Turku 1978.
17. Mattila, V. J., V. I. Jäppinen, R. K. R. Salokangas, M. I. Joukamaa, L. Salmi & H. Holm: Vankien sosiaalinen tausta ja psykiatriset hoidot. *Sos. lääket. Aikak.* 1. 1979 : 16 : 338.
18. McCord, J.: Some differences in backgrounds of alcoholics and criminals. *Am. J. Acad. Sci.* 1972: 197: 183.
19. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto: Tilastotietoja vangeista. Sarja D No 1, Helsinki 1975.
20. Rauhala, U.: Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalinen kerrostuneisuus. WSOY, Porvoo 1966.
21. Rauhala, U.: Koulukotipoikien ja nuorisovankien myöhemmät elämänvaiheet. Suomen virallinen tilasto, Sosiaalisia erikoistutkimuksia XXXII: 30, Helsinki 1972.
22. Salokangas, R. K. R.: Skitsofreniaan sairastuneiden psykososiaalinen kehitys. (The psychosocial development of schizophrenic patients). *Kansaneläkelaitoksen julkaisuja AL: 7*, Turku 1977.

23. Salokangas, R. K. R., V. I. Jäppinen, L. Salmi, V. J. Mattila, M. I. Joukamaa & H. Holm: Turun vankilatutkimus II. Vangit psykiatrisilla vastaanotoilla. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja M 43, Turku 1978.
24. Statistisk Årsbok för Finland LXXII. Statistikcentralen, Helsingfors 1976.
25. Tuovinen, M.: Crime as an attempt at intrapsychic adaptation. Acta Univers. Ouluensis. Series D, Medica No 2, Oulu 1973.
26. Tähkä, V.: The alcoholic personality. The Finnish Foundation for Alcohol Studies, vol 13, Helsinki 1966.
27. Törnqvist, K.-E.: Svåra återfallsbrottslingar. Norstedts, Stockholm 1966.
28. Uusitalo, P.: White collar crimes and status selectivity in the law enforcement system. Institute of Sociology, Univ. of Helsinki, Research reports No 120, 1969.
29. Virkkunen, M.: Täyttä ymmärrystä vailla olevien sosiaalipsykiatrisesta tilasta. Sos. Aikakauskirja 1973:67:682.
30. Yarvis, R. M.: A classification of criminal offenders through use of current psychoanalytic concepts. Psychoanalytic. Rev. 192 : 59 : 549.